

## Üniversitenin Kuruluş ve Öğretim Amacı Ne Olmalıdır? Bir Analiz Çalışması<sup>3</sup>

Ayten İFLAZOĞLU SABAN

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü / iayten@cu.edu.tr

Ahmet SABAN

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü / ahmetsaban@gmail.com

### Özet

*Bu araştırmada üniversitenin kuruluşu ve amacı ülkemizde gerçekleştirilen üniversite reformları ve öğrencilerin üniversite tercihleri bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, nitel araştırma metodolojisi kapsamında yürütülmüş betimsel bir çalışmadır. Araştırmada veriler, doküman analizi ve görüşme yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma amaçları doğrultusunda 1991-2015 yılları arasında yayınlanan 58 çalışma incelenmiştir. 1933 reformu Atatürk devriminin son yıllarına rastlayan radikal bir değişiklik olarak değerlendirilirken, üniversitelerle ilgili 1971 düzenlemeleri de dahil edildiğinde 1946 (demokrasiye geçiş) ve 1981 (askeri darbeler) reformlarının ülkemizde toplumsal, siyasal ve ekonomik çalkantıların yaşandığı, toplumun büyük kesiminin daha demokratik, daha özgür ve özerk üniversite taleplerini yüksek sesle söylediği dönemlere rastlamıştır. Hem reform hareketi gerçekleşmiş hem de her reform hareketi sonrasında üniversitelerde bilimsellik ve üniversitelerin demokratikliği hep tartışma konusu olmuştur. 2014-2015 öğretim yılı en çok tercih edilen bölümlere yerleşen öğrencilerin meslek seçiminde etkili olan aktörlerin okul/dershane öğretmenleri, adayın kendisi, ailesi, olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin meslek seçimlerini ise iş avantajları, ilgi ve yeteneklerinin etkilediği ortaya çıkmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Üniversite, üniversite öğrencileri, üniversitenin öğretim amacı

## What Should be of The University Establishment And Teaching Purpose? An Analysis Study

### Abstract

*In this study, the university's establishment and teaching purpose tried to be analyzed in the context of university reform held in our country and the university students' preference. The research is a descriptive study conducted within the scope of a qualitative research methodology. The research data were obtained through the use of document analysis methods and interviews. 58 studies published between 1991 to 2015 years in line with objectives of the study were examined. Ataturk's revolution of reforms in 1933 is regarded as a radical change coincided with the end of the year, when incorporated in 1971 regulated the university in 1946 (the transition to democracy) and 1981 (military coups) reform of our country's social, political and experiencing economic uncertainty, more democratic*

<sup>3</sup> Bu araştırmada elde edilen bulgular 12-14 Kasım 2015 tarihleri arasında düzenlenen "Felsefe, Eğitim ve Bilim Tarihi" adlı sempozyumda sözlü bildiri olarak sunulmuştur

*segments of society, freer and autonomous universities have coincided with the period when demand was at its pick. Not only realized and university reform movement but every reform movement in science and democratization of universities has always been a matter of debate. In 2014-2015 academic year, the most influential actors of the settlement in career choice are student/classroom teachers, the candidate themselves, family members. The students' career choice also partially is affected by the business benefits, interests and abilities.*

**Keywords:** University, university students, university teaching purpose.

## Giriş

Üniversitelerin evrensel amacı, araştırma yapmak, üst düzeyde eğitim sağlamak, bilgiyi üretmek ve yaymak olarak ifade edilebilir. Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü yükseköğretim ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur (Yüksek Öğretim Kanunu 3.Madde)

Üniversitenin 3 misyonundan söz edilir: Araştırma, eğitim ve kamu hizmeti (servis) misyonu. Üniversite kurumunun gelişimi açısından bakıldığında Tablo 1'de görüldüğü gibi; Kilise Merkezli Üniversite, Ulus Devlet Üniversitesi (Von Humbolt Üniversitesi) ve günümüzde Bilgi Toplumu Üniversitesi (Multiversite) modellerinden söz edilebilir (Paker, 2012; Tekeli, 2004).

Elbette yetişen, yetiştirilen bilim insanlarının çoğu üniversitelerde, oransal olarak da az bir kısmı kendi yaşadıkları doğal mekanlarda yetişmektedir. Üniversitelerin temel amacı bilinen gerçeklerin, yöntem ve uygulamalarının dışında yeni bir ufuk, bir buluş, yeni bir amaç, yeni bir yol araştırıp bulmak iken, günümüzde (ülkemizde) sanki üniversite sadece belge dağıtan, bir meslek okulu, sanat lisesi veya iş edindirme kursları gibi bir işlevsel yer tutmuştur. Zaten bunlarla ilgili hiçbir planlama yapılmaz iken, gereksinimin dışında sadece reklam ve piyasa-pazarlama yöntemleriyle öğrenci edinilmektedir. Dolayısıyla üniversitelerimizde işlenen konu ve öğretilen bilgilerin uygulanabilirliği! Amacı ne olmalıdır?

- Sadece sınavlara hazırlık yapmak mı?
- Yaşamı sağlıklı ve daha uzun kılmak mı?
- Yoksa Yaşamı sadece kolaylaştırmak mı?

Hele haberleşme bir yana dursun. Mobil telefonlar ve radyasyon beynimizi ne kadar eskitiyor? Teknolojiye karşı olmak elbette doğru değil, teknoloji şirketler için değil, insan sağlığı ve geleceği için doğru kullanılmalı. Bu konulara girmişken aklıma üniversitelerin ilk kuruluş amacı geldi, kısa bir hikaye...

İçine düştüğün zaman seni öldürmeyen ama diri diri yakmaya, canını sürekli acıtmaya mukadder ateş kovanıdır üniversite. İlmi ve bilgiyi maddeleştirmiş kurumların öncüsü de denebilir. Hani "bütün nehirler okyanusa akar" derler ya. Üniversite de bütün günahların içine aktığı bir okyanus bazen. Binlerce insanın çığlık attığı ama seslerin zulmetinden kendini aydınlığa vuramayan bilgi çöplüğü. Hâlbuki her sene binlerce gencimiz can atmakta üniversite okumak için. Yani insan nasıl gaflete vuslat için bu kadar istekli olabilir ki? Tek açıklaması var; Cehalet... Ki biz de geçtik o eksenden. Yani o cehalet ekseninden...

Şu anda görünen kısmı sadece yaşamı kolaylaştırmak. Sadece bedenine, geleceğine zıt ve kolay erişilebilir gıdalarla ve emeğiyle zor kazandığı maddi olanaklarını (birikimlerini) harcatan, harcayan bir nesil yetiştirmek olmuştur. Tükettiği gıdanın içeriğini merak etmeyen, gıdasını kendi hazırlamayı zor sayan, reklam ve gösterişe itibar eden bir kuşak yetişti.

Yaşam sürdürülen (oturulan) mekanlarda bile insan sağlığını bozan ve ömrünü kısaltan, doğadan uzak ortamlar içinde (plastik doğramalar, granit duvar ve yer döşemeleri, zehirli boyalar, hatta boyalı gıdalar) yaşamayı bir büyüklük, bir gereklilik olarak gören “zenginlik ihtişamı içinde yaşam” özentisi ile kavru lan insanlar yetişti.

Türk Tarihindeki ilk üniversiteler Nizamiye Medreseleri olarak bilinir. Halbuki bu medreseler ilk açıldığı zaman bir alim ağlamaya başlar. Yolda yürürken bu alimin durumunu gören bir zât seslenir; “Efendim neden ağlıyorsunuz, nereye böyle”. Alim cevap verir; “İlim öldü de cenazesine gidiyorum” ... Burada Âlimin demek istediği şey çok farklıdır aslında. Eskiden ilim talib olanın iken, artık ilim öğrenmek para sevenlerin işi olacaktı. Çünkü nizamiye medreselerinde okuyanlara maaş bağlanıyordu ve parayı seven koşuyordu üniversitede okumaya. İlim böylece artık anlamını kaybetmiş, maddiyata biçilemeyen kaftan olmaktan çıkmıştı. Sonrası modern üniversiteler ve iş gücü telaşı, derken artık üniversite okumanın amacı ilim öğrenmek değil, para kazanmak oldu. Bu amacı kendine didar edinmiş bir kurumun zulmet ile dolması da o kadar şaşılacak bir şey olmasa gerek aslında.

Bütün bu nedenlerden dolayı cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ülkemizde üniversite bağlamında yaşanan reform hareketlerinin analizini yapmak önemlidir. Bu analiz ile gerçekten geçmişten günümüze ülkemizdeki değişimlerin niteliğine odaklanılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada ayrıca 2014-2015 yılında yapılan yerleştirme sonuçlarına göre en çok tercih edilen bölümler belirlenmiştir. Yapılan belirlemelerden sonra öğrencilerin tercih nedenleri incelenmiş ve bu çerçevede de üniversiteye yüklenen anlam tartışılmıştır.

**Tablo 1.** Üniversite Kurumunun Gelişimi (Tablonun tamamı İlhan Tekeli'den (2004, 53) birebir alınmıştır.)

| <b>Kilise Merkezli Üniversite</b>                                  | <b>Ulus Devlet Üniversitesi (Von Humbolt Üniversitesi)</b>                                       | <b>Bilgi Toplumu Üniversitesi (Multiversite)</b>  |
|--|--|---|
| Öğretim  | Öğretim araştırma ve kültürel dönüşüm işlevleri birlikteliği                                     | Ayrılmış biçimde, öğretim, araştırma, toplum hizmeti sağlama  |
| Az sayıda düşük gelirli ve din adamları eğitimi                    | Elit eğitimi   | Kitle eğitimi   |
| Öğrenci ya da öğretim üyeleri loncası türünde otonom örgütlenmesi  | Akademisyenler komünitesi, bilginin sosyalleşmiş üretimi   | Üniversitenin içi ve dışı arasındaki farkın eridiği bir organizasyonlar kompleksi   |
| Meslektaşlar arası (kollegial) yönetim modeli                      | Meslektaşlar arası yönetim modeli, rektör kısa süreli olarak seçiliyor. Eşitler arasında birinci | Lider niteliğinde belli bir programı uygulamak için uzun süreli olarak gelen rektör tarafından kısmen kollegial, kısmen toplam kalite anlayışında, girişimci bir yönetim. |
| Finansmanı büyük ölçüde öğrenci sağlıyor.                          | Devlet tarafından finanse ediliyor.  | Öğrenci, devlet ve piyasa koşulları içinde finansman  |
| Eğitim dili Latince  | Ulusal Dilde Eğitim  | İngilizcenin Lingua Franca haline gelmesi   |
| Diplomasi tüm Hıristiyanlık dünyasında geçerli                     | Diplomasi ulus ve devlet içinde geçerli  | Uluslar arası geçerliliği ve saygınlığı olan diploma, diplomanın önemini yitirmesi, ömür boyu öğretim kavramının gelişmesi  |
| Öğretim üyeleri arasında uzmanlaşma alanları yok                   | Uzmanlaşmış kürsü ya da enstitü profesörlüğü   | Araştırmacı profesörün yeni bir kategori olarak ortaya çıkışı   |
| Üzerinde uzlaşma olan her yerde geçerli bir öğretim müfredatı var. | Her üniversite eğitim programını kendi içinde düzenliyor. Mesleğe yönelik olmayan bir müfredat   | Üniversite eğitim programlarının tüketici eğilimlerine hassas hale gelmesi ve ucuzlatılması için modüler programlar   |
| Papalığın denetim hakkı var.                                       | Harcama denetiminden başka üniversite dışı denetim yok.  | Üniversitelerin dıştan akreditasyonu, üniversite öğretim üyelerinin çok yönlü performans değerlendirilmesi  |

## Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada üniversitenin kuruluşu ve amacı ülkemizde gerçekleştirilen üniversite reformları ve öğrencilerin üniversite tercihleri bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada temel olarak 1933, 1946, 1981, 1992, 2006 yıllarındaki gelişmeler ve günümüzdeki durum ile 2014-2015 yılında yapılan yerleştirme sonuçlarına göre öğrenciler tarafından en çok tercih edilen programlara ve tercih nedenlerine odaklanılmıştır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlarla üniversitenin nasıl kavramsallaştırıldığına ilişkin çıkarımlarda bulunulması ve bu çerçevede öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

## Yöntem

Araştırma, nitel araştırma metodolojisi kapsamında yürütülmüş betimsel bir çalışmadır. Araştırmada veriler, doküman analizi ve görüşme yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir.

Araştırmada Türkiye'deki 1933, 1946, 1981, 1992 ve 2006 yıllarında üniversite ile ilgili yapılan çalışmalar Yüksek Öğretim Kurumu Tez tarama merkezi ve google akademik "Türkiye'de üniversite reformu, üniversite reformu, 1933 üniversite reformu, 1946 üniversite reformu, 1981 üniversite reformu...vb. anahtar sözcüklerle taranmıştır. Bu taramalar sonucunda konu ile doğrudan ilgili olan ve 1991-2015 yılları arasında yayınlanan 58 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmaların tamamına internet ortamında PDF ya da Word dosyası olarak ulaşılabilmektedir. Bu çalışmaların 41'i makale, 9'u tez (8 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi), 5'i rapor, 1'i bildiri, 1'de e-kitaptır. Her geçen gün sisteme yeni çalışmalar yüklenmeye devam etmektedir. Bu çalışma için 01.10.2015 tarihinde son kez YÖK ve google akademik veri tabanları taranmış ve çalışmanın veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Doküman incelemesi yapılırken izlenen aşamalar vardır. Forster (Akt., Yıldırım ve Şimşek, 2006) bu aşamaları şu şekilde belirtmiştir. (1) Dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğini kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma. Araştırmada kullanılacak dokümanlar incelenirken bu aşamalar izlenmiştir. Fakat bu aşamalar genel bir yönerge olarak dikkate alınmıştır. Çünkü bu aşamalar araştırma probleminin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediğine bağlı olarak yeniden yorumlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Doküman analizi yöntemiyle araştırma kapsamına alınan çalışmalar alt amaçlar olan çalışmaların yapıldıkları yıllar, üniversitenin anlamı, amacı, kuruluşu; 1933'ten günümüze kadar yapılan reformlar/değişiklikler doğrultusunda incelenmiştir. Bir başka deyişle 1933, 1946, 1981, 1992, 2006 yıllarında üniversitelerin durumu ile günümüzdeki durum bağlamında üniversitelerin vizyonu, misyonu ve amaçlarının nasıl bir değişim gösterdiği ilgili dokümanlara ulaşılarak ortaya konmaya çalışılacaktır. 58 çalışma araştırmacılar tarafından eşit sayıda paylaşılarak araştırmanın amacı doğrultusunda dikkatle okunmuş, veriler bilgisayar ortamında kaydedilmiştir. A3 boyutunda 55 sayfalık veri elde edilmiştir. Verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Önceden belirlenen kategoriler çerçevesinde araştırma kapsamına alınan makale, tez, rapor, bildiri ve e-kitap çalışmaları incelenerek ayrıntılı bir şekilde yazılmış ve tablolaştırılmıştır. Bu kategori ve kodlar şu şekildedir.

Kategoriler; Cumhuriyetin ilk on yılında yüksek öğretim, 1933 reformu, 1946 reformu, 1961, 1980'e kadarki dönem, 1981 reformu, 1992 Yılı ve Günümüzdeki durum. Kodlar ise; üniversitenin anlamı, amacı, üniversite kavramı, tanımı, üniversiteden beklentiler, kurulan üniversite, enstitü vb. değişiklikler, özerklik

Günümüzdeki üniversite algısı, öğrencilerin bölüm tercihleri ve nedenleri 2015-2016 yılında üniversite sınavı sonuçlarına göre en çok tercih edilen ilk üç bölüme (Tıp, Hukuk, Rehberlik ve Psikolojik Danışma) devam eden her bölümden 10'ar toplam 30 birinci sınıf öğrencisi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir.

### **Bulgular ve Yorum**

Bu bölümde Türkiye'de üniversite reformu kapsamında ele alınarak incelenen yayınlardan (Bkz. EK 1.) elde edilen bulgular doküman analizi sonucu oluşturulan temalar altında sunulmuştur. Meslek seçimini etkileyen aktörler ve faktörlere ilişkin bulgular "meslek seçimi" başlığı altında toplulaştırılarak verilmiştir.

### **Cumhuriyetin İlk On Yılında Yüksek Öğretim**

Darülfünunun İstanbul Darülfünun (1923-1933) olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu çerçevede Darülfünun Cumhuriyet'in bilim ve kültür merkezi olmalı, öğrenim gören gençlerin hür düşünen, toplum sorunlarıyla ilgilenen ve bu sorunlara çözüm üreten kişiler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Atatürk, Darülfünun yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve inkılaplarına karşı olumsuz tutumu görülmüş ve önlem alma gereğini duymuştur. Bu amaçla; ilk önce Darülfünun'a tepki olarak Ankara'da Hukuk Fakültesini kurdurmuş, ardından da 1927-1928 yılı itibariyle ülkedeki yetenekli öğrencileri yurtdışına göndertmiştir. Bu öğrenciler 1927-1928 yılında 42, 1928-1929 yılında 170 ve 1929-1930 yılında 288 öğrenci olmak üzere toplam 400 öğrenci yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderilmiştir. Bu öğrenciler daha sonra ülkelerine geri döndüklerinde üniversite reformu için öncülük yapmışlardır.

Bu dönemde ülkemize davet edilen İsviçreli Prof. Albert Malche İstanbul Darülfünunda incelemelerde bulunmuş ve bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Albert Malche "Fakülteler arası işbirliği yoktur. Hocalar ders vermekle yetinmekte, araştırma yapmamakta, çevirileri tez olarak kabul etmekte, derslerde çok yüzeysel not tutturmaktadır. Hocaların öğrencilere rehberlik yapmaya ve görevlerini ciddiye almaya zamanları yoktur. Çünkü kurum dışında işleri vardır ve bu özel işlerini ön plana koymaktadırlar. Aralarında bilimsel işbirliği değil, çekişme, sürtüşme, nefret, makam ihtirasları hakimdir" (Akyüz, 2006, 397) görüşlerini dile getirmiştir. Bütün bu gelişmelerin 1933 üniversite reformuna zemin hazırladığı söylenebilir.

### **1933 Reformu**

İstanbul Darülfünun cumhuriyet yönetim ve ilkelerine ayak uyduramadığı belirtilerek 1933'de 2252 sayılı Yasa'yla kapatılmış ve yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakültelerinden oluşur. İlahiyat Fakültesi ise İslam Tetkikleri Enstitüsü şekline dönüştürülmüştür. Bunun yanında yedi enstitü daha vardır. Bunlar; 1-Türk İnkılabı Enstitüsü, 2-Milli iktisat ve içtimaiyat Enstitüsü, 3-Türkiyat Enstitüsü, 4-Coğrafya Enstitüsü, 5-Morfoloji Enstitüsü, 6-Kimya Enstitüsü, 7-Elektromekanik Enstitüsü.

1944 yılına gelindiğinde Yüksek Mühendis Mektebinin yerini, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci üniversitesi olan İstanbul Teknik Üniversitesi almıştır. Böylelikle Türkiye'de ilk kez "üniversite" kavramı kullanılmıştır. Amaç üniversiteyi bilimsel bir kimliğe kavuşturmaktır. Çağdaş anlamda bir üniversite oluşturmayı amaçlayan 2252 sayılı Kanun 1933 yılında çıkarılır. Darülfünun'un yerine kurulan İstanbul Üniversitesi'nde ise *özerklikten* bahsetmek mümkün değildir. Bu reform ile Humboldt modeli bir üniversite kurulmak istenmiştir. *Üniversitenin görevleri*; bilimsel araştırma yapmak, ulusal kültürü ve bilinci geliştirmek ve yaymak, devlet ve ülkenin gereksinim duyduğu nitelikte insan yetiştirmek şeklinde tanımlanmıştır.

### 1946 Reformu

İkinci köklü değişiklik 1946 tarihli 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'dur. Üniversiteler bu yasa ile "Yüksek araştırma ve öğretim birlikleri" olarak tanımlanmışlardır. Üniversitelerin *bilimsel ve yönetsel* anlamda *özerkliği* yeniden getirilmiş, tüzel kişiliği tanınmıştır. Ancak tam bir yönetsel özerklik söz konusu olmamıştır. Rektör ve dekanların seçimine gelmeleri esası getirilmiştir. Buna karşın Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversitelerin başı olduğu ile ilgili eski hükümler aynen korunmuştur.

Türkiye'de uygulanan üçüncü üniversite yönetim modeli ise, Anglosakson modelinin ABD'de uygulanan şeklidir. Bu modele göre yönetilen ilk devlet üniversitesi ODTÜ'dür. ODTÜ Bakanlar Kurulu tarafından atanan ve her üç yılda bir yenilenen, dokuz kişilik bir mütevelli heyeti tarafından yönetilmekteydi.

Bu dönemin etkisiyle kurulan üniversiteler; Ankara Üniversitesi (1946), Ege Üniversitesi (1955), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1956), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955) ve Atatürk Üniversitesi (1957)

### 1961, 1980'e kadar ki Dönem

1961 anayasasında ilk kez "özerk kuruluşlar" başlığı altında üniversitelerle ilgili bir madde yer almıştır (120. md.). 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra 120. maddede değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde; Hacettepe Üniversitesi (1967), Boğaziçi Üniversitesi (1971), Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (1965), Dicle, Çukurova, Anadolu, Cumhuriyet ve İnönü Üniversiteleri (1973), Fırat, 19 Mayıs, Uludağ ve Selçuk Üniversiteleri (1975) kurulmuştur.

### 1981 Reformu

Ülkemizde ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel kargaşaların yaşandığı olağanüstü bir dönemde yapılmıştır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu veya bu Kanunun öngördüğü YÖK sistemi, Yükseköğretimin tek çatı altında toplanması ile Türk eğitim sistemi içindeki üniversite-akademi ikiliği ortadan kaldırılmıştır. 2547 sayılı Kanunun üniversitelerimizde özerkliği ortadan kaldırmış ve üniversiteleri "zapt-ü rapt" altına almıştır.

YÖK sisteminin yaptığı en büyük tahribat, bilime ve bilim adamına olan saygınlığın yok edilmesidir. 1982-1983 yıllarında kurulan devlet üniversiteleri; Akdeniz, Gazi, Marmara, Mimar Sinan, Trakya, 9 Eylül, 100. Yıl ve Yıldız Üniversiteleridir. 1984'te kurulan Özel vakıf üniversiteleri; Bilkent ve Gaziantep Üniversiteleridir.

### 1992 Yılı

1992 yılı Türkiye'de 24 üniversitenin bir günde kurulduğu yıl olması açısından önemlidir. 1'i vakıf, 23'ü devlet üniversitesi olan bu yüksek öğretim kurumlarını farklı bölgelerde ve çoğunluğu

orta büyüklükteki şehirlerde kurulmuştur. Vakıf üniversitesi olan Koç Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünün kurulması bu döneme denk gelir.

1997 YOK Dünya Bankası ile yürütülen Proje kapsamında eğitim fakültesi öğretim programlarının gözden geçirilmesi de önemli bir gelişme olarak düşünülebilir.

### Günümüzdeki Durum

2005 yılında 74 (53'ü devlet, 24'ü özel) olan üniversite sayısı, 2013 yılına gelindiğinde 178'e (109'u devlet, 69'u özel) çıkmıştır. Üniversite kuruluşunda 1950'den sonra dikkat çekici bir biçimde artış söz konusudur. Bu artışta ülkemizdeki iç göçün artmasının rolü olduğu kadar, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak amaçlı bir anlayışın politika olarak belirlenmesi anlamlıdır. Üniversitelerin kuruldukları illerde iş ve istihdam yaratma potansiyeli olarak görülmeleri ayrıca değerlendirilmelidir

Türkiye'de ise sosyal düşüncede üniversitenin, yakın zamana kadar kültür üniversitesi temsili çerçevesinde yer alındığını görüyoruz. Günümüzde üniversite ağırlıklı olarak mesleki eğitim kurumu olarak tasavvurlara yerleşmeye başlasa da bu temsil hala gücünü korumaya devam etmektedir. Günümüzde üniversitenin toplumun ideal, örnek bir modeli olmanın çok uzağına itilmekte olduğu söylenebilir.

Üniversitenin kurumsal olarak değişmesinde ve kendisine atfedilen ideallerden uzaklaşmasında etkili olan faktörlerden biri üniversite eğitiminin *kitle eğitimi haline gelmesi, üniversitenin modern üretim sisteminin ihtiyaç duyduğu iş gücünü yetiştiren bir kuruma dönüşmesidir.*

Modern mesleklerin ve üretim süreçlerinin bilimselleşerek maksimum rasyonellik ve doğruluk içinde standardize edilmesi üniversitenin görev alanı dahilindedir. Fakat bu aynı zamanda üniversitenin kendi içinde fakülte ve bölüm düzeyinde farklılaşması; çok sayıda akademisyen istihdam eden bir işveren haline gelmesi; araştırma, yayın ve öğrenim etkinliklerinde standartların geliştirilmesi; kısacası üniversitenin uluslararası ölçekte profesyonelleşmesi demektir. Bu sürecin sonuçlarından biri üniversitenin araştırma ve öğretim işlevlerinin değerinin artık uluslararası ölçekte tanımlanmasıdır. Ayrıca bu süreçte küresel ölçekte güçlü ülkeler, yüksek öğrenimi şekillendirmenin yanı sıra hangi bilginin nasıl kullanılması gerektiği, kimin hangi tür bilgiyi nasıl üreteceği üzerine söz sahibi olmuşlardır. Bu dönüşüm ile üniversite bir işletme rasyonelitesine oturtulmuştur.

Söz konusu dönüşüm aslında, ulus devlete dayalı dünya düzeninden ulus ötesi yeni dünya düzenine geçişin bir sonucudur ve ulus devletin "kültür üniversitesi" modelinden "bilgi toplumu" modeline, diğer bir ifadeyle 'üniversite'den *'multiversite'* fikrine doğru bir kaymayı ifade etmektedir. Bilgi toplumunda üniversiteden beklenen "...çok kimlikli (kozmpolit), dışa ve çeşitliliğe açık yurttaşlar yetiştirme" becerisi geliştirmeleridir. Bu makro dönüşümle birlikte üniversitenin sosyal temsillerinde bir kriz yaşanmaktadır. Bir yandan üniversitenin kökleri 'kültür üniversitesi'ne dayanan hegemonik temsil sözbirliği evreninde gücünü yitirmekte, diğer yandan yeni dünya düzeninin üniversitesi, polemik bir temsil olarak sosyal düşüncede kendine yer açmaktadır. Polemik temsiller sosyal çatışma, sosyal anlaşmazlık esnasında gelişir ve toplum bunları bir bütün olarak paylaşmaz. Polemik temsiller, toplumun üyeleri arasındaki birbiriyle çatışmalı (*antagonistic*) ilişkiler tarafından belirlenir; karşılıklı olarak dışlayıcı olma eğilimindedirler ve genellikle, temsili bir kişi üzerinden gelişen diyaloglarda görülür.

### Meslek Seçimi

Meslek seçiminde etkili olan aktörler sırasıyla okul/dershane öğretmenleri, adayın kendisi, ailesi, daha sonra arkadaşları ve diğerleri gelmektedir. Buna ilişkin alıntılar şöyledir; *"Okuldaki ve/veya dershanedeki öğretmenlerimin tavsiyesi ile bu mesleği seçtim", "Bu mesleği*



*seçmek tamamen benim tercihimdi”, “Aileme danıştım. Fikirlerini söylediler, ama tercihi bana bıraktılar” “Arkadaşlarımın tavsiyesiyle bu mesleği seçtim”, “Akraba ve yakın çevremizin tavsiyesiyle bu mesleği seçtim”, “Bu mesleği ailem istedi, itiraz edemedim”.*

Öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen temel faktörlerin iş avantajları, ilgi ve yetenek kategorileri altında toplandığı görülmektedir. En çok kodun iş avantajları ile ilgili olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. İş avantajları ile ilgili olarak öğrenciler *“Mezun olduğumda kolay iş bulabileceğimi düşünüyorum”. “Kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünüyorum”, “Bağımsız çalışmaya uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum”.*

Bu kategorinin ön plana çıkmasının nedeni olarak yakın zamanlarda Türkiye’de yaşanan krizlerde, çoğu bireyin çevresinde gözlemediği işsiz kalma korkusu yatmaktadır denilebilir.

İlgi kategorisi ile ilgili olarak öğrenciler; *“ilgim var”, “hayalimdeki/idealimdeki meslek”, “Bu mesleği yapmanın beni mutlu edeceğini düşünüyorum”*

Yetenek kategorisi ile ilgili olarak öğrenciler; *“İnsanlara yardım etmeyi, onların sorunlarını çözmeyi seviyorum”, “İkna yeteneğim olduğunu düşünüyorum”. “İnsanlarla iletişim kurmayı seviyorum”.*

İnönü Üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin tercih nedenleri (Genç, Kaya ve Genç, 2007); *hastalara yardım isteği* (ortalama 4.27 puan), *okulda başarılı öğrenci olma* (3.89), *tıbbı ilgi duyma* (3.84), *hekimliğin saygın meslek olduğunu düşünme* (3.82) ve *tıbbı yeteneği olduğunu düşünme* (3.73) ilk beş sırada yer alan etmenlerdir.

Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş, ve Yılmaz, (2012) Öğrencilerin okudukları bölümü seçme nedenleri arasında ilk dört nedenin alana duyulan ilgi, alınan puanın bu bölüme yetmesi; alanın kişilik özelliklerine uygunluğu, iş bulma olanağının yüksekliği biçiminde yer alması, seçme nedenleri arasında en fazla bireysel ve sistemik etmenlerin yer aldığı anlamına gelmektedir. Sosyal etmenlerin onuncu sıradan sonra yoğunlaştığı ve en sonda da şans etmeninin bir neden olarak yer aldığı görülmektedir.

## **Sonuç ve Öneriler**

- 1) 1933 reformu Atatürk devriminin son yıllarına rastlayan radikal bir değişiklik olarak değerlendirilirken, Üniversitelerle ilgili 1971 düzenlemeleri de dahil edildiğinde 1946 (demokrasiye geçiş) ve 1981 (askeri darbeler) reformlarının ülkemizde toplumsal, siyasal ve ekonomik çalkantıların yaşandığı, toplumun büyük kesiminin daha demokratik, daha özgür ve özerk üniversite taleplerini yüksek sesle söylediği dönemlere rastlamasının bir tesadüf olmadığı belirlenmiştir.
- 2) Hem reform hareketi gerçekleşmiş hem de her reform hareketi sonrasında üniversitelerde bilimsellik ve üniversitelerin demokratikliği hep tartışma konusu olmuştur. Nitekim aynı tartışma bugün de sürdürülmektedir. Bu durumda aslında üniversiteler bağlamında bilimsel temele dayalı bir gelişme kaydedememiş olduğumuzun bir göstergesi kabul edilebilir.
- 3) Ülkemizde üniversite eğitimine bilme tutkusu değil idari, mali ve askeri zaruretler gibi pratik ihtiyaçlar yön vermiştir.
- 4) Türkiye üniversitelerindeki otoriter yapı yalnız üniversite örgütlenmesinin dayandığı yasal çerçeveden değil, üniversitenin içi yapısından da kaynaklanır. Türk aydını otoriteyi sever. Bir kurum ne kadar demokratik bir hukuki çerçeveye sahip olursa olsun, eğer uygulayıcıların yapısı bu anlayışa uygun değilse istenilen özgür ortam gerçekleştirilemez.

- 5) 1981 den beri üniversiteler YÖK otoritesini içselleştirmiş görünüyor. Eğer kişilerin davranışlarına içselleştirilmiş bir otorite kılavuzluk ediyorsa orada özgürlüklerin fazlada bir anlamı yoktur.
- 6) Türkiye üniversiteleri merkezinde YÖK' ün bulunduğu taşra büroları konumuna getirilmiştir. Yönetim merkezi otorite tarafından belirlenmektedir. Üniversite organları YÖK'ün ortaya koyduğu çerçevenin ve kuralların uygulamaya nasıl yansıtılacağı üzerinde görüş ortaya koyabilirler. Ancak kendileri farklı ve özgün bir üniversite anlayışını ortaya koyamazlar. Çünkü tüm üniversiteler tek tip olarak YÖK tarafından belirlenmektedir.
- 7) 2014-2015 öğretim yılı en çok tercih edilen bölümlere yerleşen öğrencilerin meslek seçiminde etkili olan aktörlerin sırasıyla okul/dershane öğretmenleri, adayın kendisi, ailesi, daha sonra arkadaşları ve diğerleri geldiği belirlenmiştir.
- 8) 2014-2015 öğretim yılı en çok tercih edilen bölümlere yerleşen öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen temel faktörlerin iş avantajları, ilgi ve yetenek kategorileri altında toplandığı belirlenmiştir.

Üniversiteler kültür ve eğitimin, hür düşüncenin kaynaklandığı ve oluştuğu merkezler, odak noktalarıdır. Günümüzde, üniversitelerden beklenen, onların öğrenen, araştıran, buldukları bilimsel gerçekleri topluma açıklayan, toplumu yönlendiren kurumlar olmalarıdır. Daha kısa ve öz bir ifadeyle üniversiteler toplumun beyni olmalıdır. Üniversitelerin bu tarihi ve klasik görevlerini yapabilmelerinin olmazsa olmaz koşulu ise “özerklidir.” Çünkü, ancak özerk üniversite dogmatizmi yıkabilir. Şartlanmaları kaldırabilir. Bilimi yani bilimsel düşüncüyü egemen kılabilir. Gerçeği, doğruyu söyleyebilir.

Türkiye’de üniversitelerin demokratikleşme mücadelesi doğrudan ülkemizin ve toplumumuzun demokrasi mücadelesini yansıtmaktadır. Çünkü, yukarıda bulgularda da görüldüğü gibi üniversite bağlamında gerçekleşen reform hareketlerinin ülkemizdeki demokrasi mücadelesinin dönüm noktalarına isabet ettiği görülmektedir. Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu sorunlar ancak bilimin üreteceği bilgi ve yol göstericiliği ile aşılabacaktır. Bunun için temel şart özerk üniversite ve araştırma kurmalarıdır. Bu bağlamda YÖK’ün artık Türkiye’nin sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak ortamı ve motivasyonu sağlayamadığı için değişimi/veya köklü reform şarttır.

Geniş çaplı ve sorun çözmeye yönelik uzun erimli bilimsel çalışmalar için aynı konu üzerinden çok sayıda kişinin araştırma yapması gerekir. Yoksa teori geliştirmek ve genelleştirme yapmak mümkün değildir. Bu nedenle ülkemiz üniversitelerinde geniş çaplı çalışan grup kurma anlayışının sağlanması önemlidir. Araştırmalara ayrılan bütçe olanakları, teknik eleman ve yetişmiş insan gücü sorununa çözümler üretilmelidir. Günümüzde bilim kültürüne sahip; ısrarlı çalışma istekleri, disiplinleri ve zamanlarını etkin kullanmaları, mütevazılıklarıyla kendilerinin farklılıklarını ortaya koyan bilim insanlarının olmasını incelemek gerekmektedir.

Bilim kültürünün özelliklerini; düzenli grup seminerleri, haftalık grup toplantıları ve verilerin değerlendirilmesi gibi hayata geçirmek için ortamlar oluşturma, üniversitelerin nitelikli kişileri akademik kadroya almaları ve zamanla elimine yolu ile iyileri koruma yönünde politika izlemeleri bir zorunluluktur.

Ülkemizde üniversiteler aralıklarla değerlendirmeden geçmediği için kimseden hesap sorulmadığı için böyle bir ortamda kişisel çabalar bir yere kadar zorlar, ondan sonra genel duruma uyulur bunun önüne geçilmelidir. Bilimsel kültürün ve bilimsel kültür özelliklerinin hayata geçmesi için öncelikle evrensel ölçekte, eşitlikçi ve kaliteli eğitim sistemi ve uygun eğitim ortamı kurumsal olarak şarttır. Ancak insan faktörü ve isteği ile uygun kurumsallaşma birleştirilirse istenilen amaca ulaşılabilir.

Sonuç olarak, ülkemizde siyaset üstü bir bilim politikasının oluşturması ve izlenmesi gerekmektedir. Bütçeden GSMH’nin % 2.5- 3 kadarı bilime ve araştırmaya ayrılmalı. Üniversitelerin kaliteli eğitim sistemine hızla dönmeli, öğretim üyesi yetiştirmede daha etkili yol

ve yöntemler oluşturulmalı ve çağın gereklerine uygun bir yükseköğretim yapılanmasına acilen geçiş yapılmalıdır. Çünkü ülkemizde 2014-2015 üniversite sınavı sonuçlarına göre en çok tercih edilen programlar ve öğrencilerin bu programları tercih etmelerine neden olan aktörler ile faktörler birlikte incelendiğinde sonuçların literatürde özetlenmeye çalışılan üniversitenin piyasalaşması ile çelişmediği söylenebilir. Bu durum bilim yuvası olarak algılanması gereken üniversitelerin geldiği durum açısından kaygı vericidir. Üniversitelerin bilimin ürettiği konuma dönüşmesi için gereken çalışmalar zaman yitirilmeden başlamalıdır. Ülke olarak kalkınmamızın ve istenilen gelişmişlik düzeyine ulaşmamızın kaynağının üniversiteler olduğu unutulmamalıdır.

### Kaynakça

- Akyüz, Y. (2006), *Türk Eğitim Tarihi*. (10. baskı).Ankara: PEGEM A Yayıncılık.
- Genç, G., Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49-63
- Korkut-Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö. & Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 135-151.
- Paker, K.O. (2012). Sosyal bilimcilerin sosyal bilim ve üniversite temsilleri. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 32(1), 43-71.
- Tekeli, İ. (2004). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. (2. baskı). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

### EK 1: Bu Araştırma Kapsamında İncelenen Çalışmalar

Altan, 2013; Altıntaş, t.y.; Arap, 2010; Akbulut, <http://www.uralakbulut.com.tr/?lang=tr>;  
Arabacı, 2014; Arslan, 2005; Atabek, 2015; Aydın, 2010; Balyer, 2011; Baltacı ve Akın, 2007;  
Baskan ve Sincer, 2014; Bayhan, 2009; Beşgül, 2012; Bıdak, 2011; Cerit, 2005; Çakmak, Çengel,  
Turan ve Erşahin, 2013; Çimen, 2012; Demirhan, 1991; Demirtaş, 2010; Ekinci, 2013; Erdem,  
[dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/579/559](http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/579/559), Erdem, 2004; Erdem, 2005;  
Erdem, 2008; Erdem, 2012a; Erdem, 2012b; Erdem, 2013a; Erdem, 2013b; Gömleksiz ve Kılınc,  
2012;Günay, 2011, Günay, 1997; Gündüz, 2013; Gür ve Özer, 2012; Güven, 2002; Heper, 2015;  
Hesapçıoğlu, 2008; Işıklı, 2002; Işıklı, 2004; İcke, 2013; Karacan, 2004; Karaman, 2010; Karahan,  
2014; Kaymakçı ve Çakır, 2008; Kesgin, 2010; Kılıç, 1999; Kıyak, 2013; Küçükcan ve Gür, 2009;  
Namal, 2011; Sevil ve Sargın, 2007; Selçuk, 2007; Şenses, 2007; Şentürk, 2007; Söğütlü, 2004;  
Taşer, 2006; Yavuz, 2012; Yılmaz, 2006; Yılmaz, 2013; Yılmaz, 2014.

Ayten İFLAZOĞLU  
SABAN

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü /  
iaayten@cu.edu.tr

Ahmet SABAN

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü  
/ ahmetsaban@gmail.com